

ідкриття меморіальної дошки на честь українського класика. Крім представників польської громадськості, у цій культурній події брали участь український письменник Юрій Шербак і син Стефаніка, тодішній директор музею І.Франка у Львові Семен Стефанік, який висловив подяку польським друзям за шанування пам'яті його батька.

Поціновувачі творчості Василя Стефаніка добре знають не лише про літературний талант письменника, а й про його плідну громадсько-культурну діяльність, спрямовану на національне відродження. У цьому плані варто простежити, як він цікавився історико-культурною спадщиною нашого народу, особливо пам'ятками історії та культури. Наведемо кілька прикладів.

Цього року громадськість Прикарпаття відзначає 100-річчя початку галицької трудової еміграції в Канаду, про яку Стефанік перший українських письменників писав як про трагедію бідного люду. Про це він, як сучасник і очевидець, правдиво і високохудожньо розповів у новелі «Камінний хрест».

У 1903 році Стефанік уперше і, здається, останнє побував на Великій Україні. По дорозі з Полтаву на відкриття пам'ятника Іванові Котляревському він відвідав Київ. Тут він побував на дніпровій кручі і оглянув пам'ятник слазю Володимирові. Через день, 12 вересня 1903 року Стефанік як член делегації діячів української культури Галичини взяв участь у

торжествах з нагоди відкриття пам'ятника І.Котляревському. Про перебування Стефаніка в колі видатних українських письменників, що з'їхалися до Полтави, нагадує не тільки документальна фотографія, а й меморіальна дошка по вулиці Гоголя, 22, яка тут встановлена в 1974 році. На зворотному шляху письменник відвідав у Каневі Тарасову гору і могилу Т.Г.Шевченка. Згодом він напише: «Оце ж і місце, звідки я поклонився всій Україні».

Тому не випадково в 1914 році, коли в Галичині широко відзначалося 100-річчя з дня народження Великого Кобзаря, Василь Стефанік був організатором численних урочистостей. У Галичині тоді була запроваджена традиція насипати могили на честь Т.Г.Шевченка. Збереглася документальна фотографія: Стефанік виступає на відкритті пам'ятника Т.Шевченку в селі Вовчківці Снятинського району. В тому ж 1914 році він брав участь у відкритті пам'ятника Шевченкові в м. Коломиї, але, на жаль, пам'ятник не зберігся до наших днів.

У травні 1933 року В.Стефанік, чи не єдиний з літераторів Прикарпаття, брав участь у відкритті на Личаківському цвинтарі у Львові надгробного пам'ятника І.Я.Франку. Це був останній виїзд з рідного села Русова, де з 1936 року покоїться прах невомного трудівника на українській літературній ниві.

*Н.І.ГРИШАЄНКО,
кандидат філологічних наук*

ВИДАТНИЙ УЧЕНИЙ-ФОЛЬКЛОРИСТ

(До 120-річчя з дня народження В.М.Гнатюка)

На Україні фольклористика як наука сформувалася на початку XIX ст. і заявила про себе збірником М.Шербака «Опыт собрания старинных малорусских песней» (1819). Дослідженню народної творчості присвятив значну частину свого життя М.Костомаров («Об историческом значении русской народной поэзии» — 1843, «Славянская мифология» — 1847). Традиції вчених-попередників продовжували А.Метлинський, Марко Вовчок, С.Носов, П.Куліш. Останній, до речі, упорядкував два томи фольклорно-історичних записів («Записки Южной Руси» — 1866-1867).

У кінці XIX ст. серію досліджень і матеріалів української народної творчості опублікували О.Потеня, М.Драгоманов, М.Сумцов, П.Житецький, І.Франко, І.Рудченко, М.Лисенко. Серед цієї когорти відомих митців яскраво вирізняється постать Володимира Гнатюка, який «підніс фольклористику в ранг самостійної наукової дисципліни, тісно зв'язаної з етнографією, літературознавством і мовознавством» (Яценко М.Т. Фольклористична спадщина В.М.Гнатюка // Гнатюк В.М. Вибрані статті про народну творчість. — К., 1966. — С.7).

Він був одним із тих, хто розвивав національну культуру, невомно збираючи і публікуючи народну поетичну творчість. Багато-

гранність його обдаровання викликає захоплення і подив: глибокий теоретик і дослідник фольклористики та етнографії, талановитий публіцист, редактор і видавець творів передового українського письменства; а ще мав неабиякий хист у справі перекладацькій та мовознавчій.

Член-кореспондент Петербурзької Академії наук, член слов'янських та інших європейських наукових товариств, академік АН УРСР, він залишив нам у спадок енциклопедичні джерела: понад 300 бібліографічних наукових праць, з-поміж них — двадцять томів з українського фольклору та етнографії.

Народився Володимир Михайлович Гнатюк в селі Велесневі, що на Тернопільщині, 9 травня 1871 року в багатодітній селянській родині. Святе почуття до рідного слова, що його вперше почув у рідній хаті, виповнювало душу хлопчика джерельною чистотою і любов'ю. Ще навчаючись у третьому класі Буцацької посполитної школи, Володимир знав багато казок, народних пісень, приказок, прислів'їв. Вісімнадцятирічним юнаком він уклав свою першу збірку, до якої входило понад 500 чудових зразків народнопоетичної творчості. Згадаймо аналогічні факти з життя І. Франка, який також, навчаючись у третьому класі Дрогобицької гімназії, зібрав понад 800 пісень і коломийок. Пізніше з цього багатого фольклору письменник уклав дві збірки.

Закономірно, що в 1894 р. доля звела Гнатюка, на той час студента філософського факультету Львівського університету, із Франком. Саме під впливом Каменяра Гнатюк стає професійним фольклористом. Знайомство з Франком перейшло незабаром у міцну і щирю дружбу. У січні 1894 р. вийшла перша книжка Франкового журналу «Житє і слово», що був першим українським виданням, на сторінках якого друкувалися твори передових українських і російських письменників. По суті, «Житє і слово» був провісником літератури, історії і фольклору. Перебуваючи в центрі громадського життя всієї України, розділяючи погляди Франка на розвиток суспільства, Гнатюк активно співробітничав в цьому журналі.

Наприкінці 1897 р. через скрутне фінансове становище припинив своє існування журнал «Житє і слово». Гнатюк, знаючи про тяжкий фізичний і моральний стан Франка, який внаслідок напруженої праці і перевтоми втрапив зір, виступав на різноманітних зборах перед інтелігенцією, студентами і простим народом із закликком втілювати в життя Франкові ідеали. Восени 1897 р. великого Франкового прихильника молодь обирає головою «Академічної групи». Двадцятишестилітній, «широкоплечий, гарний з обличчя, блідий, з коротко стриженою блявою бородою» (Мочульський М. З останніх десятиліть життя Івана Франка (1896—1916) // Іван Франко у спогадах су-

засників. — Львів, 1966. — С. 424), Гнатюк вийшов після виборів до громади і закликав узяти на себе видання останніх віршів «прескрибованого» поета. Звіряючи свої погляди і поглядами Франка, а також з інтересами запитами народу, переповнений глибокою пашаню і любов'ю до поета, він очолює комітет з організації й проведення 25-літнього ювілею літературної та громадсько-політичної діяльності Франка (1898), в постаті якого Гнатюк вбачав майбутнє рідної нації, української культури.

Навчаючись в університеті, Гнатюк досконало оволодівав іноземними мовами, глибоко вивчав фольклор слов'янських народів (Діо речі, на той час він уже вивчив усі слов'янські мови і вільно читав літературу в оригіналі). «Мої життєві обставини склалися так, — писав Гнатюк у листі до Ф. Вовка від 3 січня 1898 р., — що поза годинами шкільними мусив заробляти на життя вже від першого класу гімназії».

Великою заслугою Гнатюка є те, що він активно і гаряче відстоював суспільно-історичні функції народної творчості. У 1899 р. він опублікував одну з найкращих своїх праць «Словацький опришок Яношік в народній поезії». Ідея єдності і нерозривності інтересів українського народу, його національна культура увесь час хвилювала Гнатюка. Варто сказати, що після Франка в українській літературі немає такого письменника і водночас громадського діяча, як Гнатюк, який витратив стільки сил для примноження і розквіту культури рідного народу, його мови і літератури. Ось чому видаються закономірними слова сього фольклориста: «Невиносимий гніт, якого зазнав простий народ з боку панів, кривди, які приходилося йому не раз терпіти, цілковиті залежність від панів, що мали над селянством право життя і смерті, зневага і погорда, з якою відносився до селянства кожний, хоч трошки підшитий «паном», споневірювання селянства, яке стояло на рівні з худобою в очах панів, нагаї за найменшу провину, а часто і без провини... — оце були причини, що мусили огірчувати кожного» (Гнатюк В. М. Вибрані статті про народну творчість. — К., 1966. — С. 97. Посилаючись далі на це видання, вказуватимемо в тексті лише сторінку).

Гнатюк багато подорожував по Закарпатській Україні, Східній Словаччині і Південній Угорщині, збираючи фольклор, збагачуючи свою духовність, пробуджуючи водночас національну свідомість українців. Він цікавився життям і усною народною творчістю українців, які жили в Канаді, США. Саме Гнатюку належить провідна роль у зміцненні культурних зв'язків Галичини і Наддніпрянської України. У цьому зв'язку він здійснив поїздку до Києва ще в 1897 р.

Збира
записав
Найдав
Іжджал
ти шлях
заробив
Наступ
Туди в
ківщин
Саме і
появок
на тр
Бразіл
культ
ладні і
по ши
ними.
Уч
торю
“...ба
лихв
робіт
сліду
вибо
пісн
на в
влас
печ
І
дип
доз
нос
пр
гра
да
ре
З
ни
ли
га
л
за
і
г
д
п

Збираючи етнографічні матеріали, Гнатюк записав багато пісень, пов'язаних з еміграцією. Найдавніша еміграція була у США, куди від'їжджали переважно люди незаможні, аби знайти шляхи і засоби на виживання, а потім, заробивши трохи грошей, поверталися додому. Наступна еміграція (90-ті рр.) була до Бразилії. Туди вже їхали ті, хто не повертався на батьківщину. І третій період еміграції — до Канади. Саме ці моменти Гнатюк логічно пов'язує із появою нових пісень, що закономірно діляться на три групи: пісні про еміграцію в США, у Бразилію і Канаду. «Вони (пісні. — Н.Г.) часто гульгаві, — зазначає автор, — подекуди недомадні і недотепні, бо не мали ще часу походити по широких кругах людей та огладитися між ними, ошліфуватись» (с.79).

Учений простежує основні мотиви, які повторюються в піснях еміграційного періоду: «...бачимо в піснях згадки про брак землі, про дилу, про податки та різні драчки, брак заробітків, про політичну деморалізацію, переслідування старостів, про безправно проведені вибори...» (с.90). З іншого боку, в еміграційних піснях звучала віра у свободу людини, надія на волю за морем. Люди сподівалися одержати масну землю, «ліси, гори й скали», що забезпечать їхнє майбутнє.

Із знанням справи Гнатюк продовжував традиції попередників. У 1898 р. він друкує «Відозву до всіх любителів нашої народної словесності», а потім разом із Франком укладає популярну програму «В справі збирання етнографічних матеріалів», у якій даються рекомендації, як збирати скарби народної творчості. Ці рекомендації й нині не втратили актуальності. Зокрема, укладачі програми радять, щоб кожний запис був чіткий, виразний, написаний лише на одному боці аркуша. Приказки, заповідки, вірування доцільно записувати на маленьких картках. Довгі оповіді мають бути записані від оповідача дослівно, без доповнень і змін. Особливо варто звертати увагу на місцеві говори. Форми «шепка», «жеба», «соль», «ходить», «робет», «водов», «юж», «цимра», наприклад, не можна виправляти на «шапка», «жаба», «сіль», «ходить», «роблять», «водою», «же», «кімната».

У програмі подавалися лише загальнодоступні правила і вимоги щодо запису народної творчості, але вони досить життєві і добре прислужаться кожному аматорові.

У 1917 р. видатний учений надрукував брошуру «Українська народна словесність (В справі записів українського етнографічного матеріалу)». Ця праця стала значущою і своєрідною орієнтовною програмою, в якій автор узагальнює свій 20-річний досвід фольклориста. Аналогів цієї програми й досі немає в українській фольклористиці. Гнатюк з належною пошаною відводить місце у програмі «батькові нові української літератури» І.Котляревському в розвиткові народної поезії, слушно підкресливши, що українська поезія почала пробивати собі дорогу до літератури ще в XVIII ст. (с.28). Не забув він і твори іншого визначного письменника, Г.Квітки-Основ'яненка, в основу яких покладено усну народну творчість («Мертвецький великдень», «Підбрехач», «Пархимове снідання», «Конотопська відьма», «Маруся»). Віддаючи належне у справі збирання, використання і розвитку народнопоетичної творчості Т.Шевченку, П.Кулішу, Ганні Барвінок, Марку Вовчку, Д.Мордовцю, О.Стороженку, Ю.Федьковичу та багатьом іншим письменникам, В.Гнатюк засвідчує власну обізнаність з історією літератури, викладає основні принципи збирання усної народної творчості. «Від доброго оповідача, — зазначає В.Гнатюк, — належить записати увесь його репертуар, при чім добре подати інформації, звідки оповідач знає оповідання, чи пісні, як давно вони знані в даній місцевості, чи не заніс їх хто туди та звідки, а до них відносяться старші і молодші (поважно чи згідливо), чи є для них спеціальні назви» (с. 55).

Гнатюк прожив короткий вік (усього 55 років), але збагатив національну культуру і зокрема українську літературу невичерпним і багатющим джерелом фольклористики та етнографії. Уже тяжко хворим, терплячи матеріальні нестатки, він не полишав своєї наукової праці. Особливо багато уваги приділяв вивченню побуту і культури населення Карпат. Свідченням цього є його розвідки «Народна пожива на Бойківщині», «Причинки до пізнання Гуцульщини», «Гуцули», «Народні оповідання про тюнонарів», «Гуцульське мистецтво в Косові» та ін.

Помер учений (від туберкульозу легенів) 6 жовтня 1926 р., але до останніх днів життя не припиняв роботи. Він залишив нам, нащадкам, неоціненні перли народної пісні, поезії, а ще велике сонце свого гарячого серця!..

КУТОЧОК ГУМОРУ «ШПАРГАЛКА»

МОВНИЙ ПЕРЕПОЛОХ

Раз діставсь до сина Тит
З хутора Діброви

І говорить він як слід
На українській мові:

— Добрий день! Як живе?

Як здоров'я, сину?

Тільки той мерщій веде

В коридор дитину.

— Он на рускомм день-деньской,

Знать коль то изволите,

А ви мовой хутирской

Перед ним глаголите?!

ЛЕОНІД ЗІНЬКІВ-КУЛІШ,
с. Кричильськ

Сарненського району Ровенської області.